

НЯКОИ КОНСОНАНТНИ ОСОБЕНОСТИ НА МЕКСИКАНСКИЯ ВАРИАНТ НА ИСПАНСКИЯ ЕЗИК

Славей Горанова
Софийски университет „Свети Климент Охридски“

A FEW PECULIARITIES REGARDING CONSONANTS IN THE MEXICAN VARIANT

Slaveya Goranova
St. Kliment Ohridski University of Sofia

A few of the main consonant particularities of the Mexican variant of Spanish language are presently examined. Cultural group conservation and intervocalic and end-of-word pronunciation of *-d* are pointed out. In view of these particularities, the occurrence or absence of consonant elision in Spanish variants or/and dialects is looked into. The author has not failed to mention the loss of phonological opposition of the phonemes designated by *y* and *ll*.

Key words: Mexican variant, pronunciation, Spanish, consonants

Въпреки че мексиканският се различава от другите варианти на испанския език на лексикално, граматично и звуково равнище, то най-многобройните и значими особености безспорно се наблюдават в последното от тях. Ще припомним, че испанският е един от двата най-разпространени трансатлантически плурицентрични езика. (Както е известно, плурицентричен е всеки език, който има повече от една официално призната и приета норма, а за най-характерни представители на плурицентричните езици ние винаги сме смятали онези езици, които имат поне по един вариант на европейския и американския континент, т.е. испанския, английския, португалския и френския.) **Вариантът** на плурицентричен език може да се определи в контекста на дефинираната от Косериу двойка *функционален* и *исторически* език. Първият е *диалект* на дадено *равнище* и с определен *стил* (Косериу 1981б: 302), докато вторият е „език, исторически обособен като идеална цялост и признат за такъв както от носителите му, така и от ино-

родци“ (Косериу 1981a: 302). Така вариантът представлява съвкупност от функционални езици, обединени по географски признак и проявяващи качества на исторически език, който се различава от оригиналния. Тук бихме добавили, че вариантът не принадлежи към друг исторически език, а само има **потенциала** да го направи. Когато един вариант се отдалечи от изначалния си исторически език (както са го направили редица диалекти на латинския, в това число и самият испански език), то тогава вече не е вариант и не подлежи на разглеждане като такъв. Във всички случаи обаче вариантът се различава от останалите варианти на плурицентричния език. Така мексиканският вариант на испанския език е все така част от историческия испански, но особеностите на мексиканския в сравнение с останалите испански варианти определят сбора от функционалните езици, употребявани днес на територията на Мексико, именно като **вариант**.

В един от най-влиятелните и представителни за новата вълна на общомексикански изследвания¹ трудове, „Произношението на испанския в Мексико“ на Хосе Г. Морено де Алба, подробно са разгледани фонетико-фонологичните характеристики на мексиканския. Разчитайки на богатия материал, предоставен от Морено де Алба, тук ще предложим кратък преглед на някои основни мексикански особености на съгласните звукове.

Краткостта на този преглед не следва да прикрива естеството му, а именно – концепцията за същността на мексиканския вариант. Едва в последно време се правят опити да се обърне гръб на диалектното разглеждане на вариантните феномени и да се поставят основите на една общовариантна фонетика и фонология на мексиканския. В този смисъл – въпреки че за резултатите, изложени в настоящото изследване, се черпи фактологическа подкрепа единствено от гореспомнатия труд на Морено де Алба (причините за което са, от една страна, огромното значение на „Произношението на испанския в Мексико“ като типизиращо новата изследователска тенденция в мексиканския вариант, а от друга – включването в книгата на цитати от почти всички значими лингвисти, работили по фонетико-фонологичната проблематика на варианта) – това ограничение не важи за валидността на теоретическите изводи, до които стигаме.

В допълнение следва да подчертаем, че тук предстоят да бъдат разгледани само няколко от редицата особености на мексиканския ва-

---

¹ Става въпрос за представения в други трудове на автора мексиканоконсолидиращ подход, който измества водещата през миналия век изследователска тенденция към диалектно фрагментиране на мексиканския вариант на испанския.

риант в консонантен аспект. Подбрани са следните вариантни явления: запазването на културните (книжовните) групи, което влиза в директно противоречие с общоиспанската тенденция към отворена сричка; елизията на „d“ в края на думата, което – обратно на предишния случай – е в съгласие с тенденцията към отворена сричка; джеизмът, типичен за латиноамериканските варианти, но не и за иберийския. Посочено е и запазването на интервокално „d“, чиято загуба е характерна за редица варианти и диалекти на испанския. Може да се твърди, че причината за представянето на тези именно особености е стремежът на автора към очертаване, макар и в начален стадий, на системата на мексиканския вариант – система, притежаваща съвкупност от характеристики, някои от които сходни, а други – не, с тези на един или повече от вариантите на испанския език, но непокриващи се с никоя друга вариантна система в своята цялост. Бихме казали, че научната заслуга на настоящото изследване е представянето на няколко особености като първи щрихи към създаването на завършена схема на системата на мексиканския. Същевременно косвено се засяга и испанският *тип*, тъй като сред тук представените особености на мексиканската система няма такива, които да му противоречат. По този начин днешното общоприето разбиране за *единство* и *разнообразие* на испанския език не се отхвърля. Ще повторим, че към момента мексиканският е **вариант** на плурицентричния испански.

Нека разгледаме изброените особености. Едни от впечатляващите консонантни различия са тези, които влизат в директно противоречие с общи тенденции в испанския език. Подобна особеност е запазването на т.нар. „културни групи“ (*grupos cultos*). Докато в много варианти на испанския се наблюдава силна тенденция към отворена сричка, т.е. към елизия на сричкозатварящите съгласни, при мексиканския произнасянето на съгласните в края на затворената сричка се запазва. От една страна, както отбелязват Антонио Килис и Йосеф Фернандес, се среща следният феномен:

„испанският [...] демонстрира ясна тенденция към образуването на отворени срички, т.е. срички, формирани от *съгласна* и *гласна* (CV) от типа *ca-sa*, *pa-ra* и прочие. Благодарение на тази тенденция всички реализации на фонемите, които се намират в имплозивна позиция, т.е. след сричкото ядро, са склонни да се преобразуват или да изчезнат“ (Килис и Фернандес 1985, цит. по Морено де Алба 2002: 139).

От друга страна обаче, Енрикес Уреня изтъква, че „тази тенденция (редукция на културните групи), обща за езика, е силно ограниче-

на в Мексико“ (Енрикес Урениа 1938, цит. Морено де Алба 2002: 139). Когато се говори за „културни групи“, се визират онези консонантни натрупвания, които произхождат от родоначалника на испанския – латинския. Предполага се, че образованият човек е поне донякъде етимологично грамотен и като такъв следва да не съкращава латинизмите. Затова именно „културни“ са консонантни групи като „ct“, „cs“, „cc“ и други.

Въпреки съхранените през вековете културни групи днес ярко изразена тенденция във варианти на испанския, и то на всички социо-културни нива, е елизията на част от дадена културна група с цел отваряне на сричката. Така например „acción“ („действие“) става „asíón“, а „doctor“ („доктор“) – „dotor“. В Мексико обаче подобна елизия е неприемлива, а където се среща, то тя бива считана за маркер на нисък социокултурен статус. Матлук изтъква, че „речта [...] се характеризира [...] с отпор на редукцията на културните групи“ (Матлук 1951, цит. по Морено де Алба 2002: 141). Матлук добавя, че дори и тези, които са най-склонни да допускат елизия, т.е. по-ниско образованите, т.нар. „малокултурни класи“, „често прецизно произнасят съгласните на края на сричката“ (Матлук 1951, цит. по Морено де Алба 2002: 141).

Друга особеност на мексиканския вариант е произношението на „d“. Тук се наблюдават два различни подхода. Докато „d“ в края на думата обикновено се загубва, то „d“, разположено между гласни вътре в думата, се запазва.

Както Морено де Алба изтъква, от плода на може би най-мощното и продължително фонетико-фонологично изследване на мексиканския вариант – фонетичните карти на „Лингвистичен атлас на Мексико“ (Бланч, ред. 1990) – ясно личи, че „в почти цялата страна *d* на края на думата, особено пред пауза, се изпуска относително често“ (Морено де Алба 2002: 73). Добре е известно, че в испанския като цяло е силно изявена тенденцията към елизия на сричкостварящата „d“ в краесловието. В някои варианти или техни диалекти редукцията е непълна – /d/ се замества от друг звук, като например от /θ/ в мадридския диалект на иберийския вариант, но това е по-скоро изключение, а и така или иначе тенденцията към незапазване на финално /d/ не е нарушена. Ако обаче се приеме, че въпросната тенденция не е такава сама по себе си, а е просто проявление на по-рано споменатата тенденция към отворена сричка, то тогава мексиканският е изключително податлив на този общоиспански феномен. Всъщност колкото мексиканският – с отхвърлянето на елизията на културните групи – „изневерява“ на тенденцията

към отворена сричка, толкова по-„верен“ е на тази тенденция със системната си елизия на „d“ в края на думата.

От друга страна обаче, мексиканският е консервиращ спрямо интервокалното „d“. Докато във варианти и/или диалекти на испанския се наблюдава елизия на подобно „d“, особено между „a“ и „o“ или „a“ в последната сричка (т.е. при окончанията „-ado“ „-ada“), то в мексиканския такава редукция се среща много рядко и е диалектна проява, а не характеристика на варианта като цяло. Както Морено де Алба отговаря на изследователи, изтъкващи локалноограничени примери на елизия или просто отслабване на междугласното „d“:

„Във всеки случай един от изводите [. . .] е, че по принцип в цялата страна, включително междувокалното *-d-*, да не говорим за *-b-* и *-g-*, показват тенденция към запазване. Дори и да приемем, че съществува една малка зона, [. . .] където *-d-* отслабва малко по-често от чисто спорадично, трябва да се признае, че в останалата част на страната този феномен, без да престава да съществува, се среща само от време на време“ (Морено де Алба 2002: 70).

Само ще споменем, че в мексиканския вариант се среща и отслабване на другите две звучни преградни съгласни, „b“ и „g“, но то е значително по-рядко в сравнение с интервокалната елизия на „d“, не се наблюдава в цели региони и така е по-скоро диалектен феномен, отколкото вариантен. По-важно е да се изтъкне, че и в мексиканския вариант, както в испанския език по принцип, фрикативните реализации на звучните преградни съгласни са сравнително чести. Тук наблюденията на Наваро Томас запазват своята валидност. Според него проходни алофони се появяват при всяко едно „g“, което „не се оказва в абсолютно начална позиция, нито пък след *n*“, при „b“, което „не се намира в абсолютно начална позиция, нито след *m* или *n*“, както и при „d“, което „не се намира в начална позиция, нито в контакт с предхождащи го *n* или *l*“ (Томас 1963, цит. по Морено де Алба 2002: 68). В тази връзка елизията на финално „d“, бидейки загуба именно на фрикативна реализация на тази преградна съгласна, е напълно логично с оглед на наблюдението на Морено де Алба относно слабостта на проходните спрямо преградните съгласни: „фрикативната артикулация по принцип е по-малко напрегната от преградната и поради това по-лесно отслабва“ (Морено де Алба 2002: 68).

Друга особеност на мексиканския, която и ярко го разграничава от иберийския вариант и безусловно го приобщава към по-голямата част от латиноамериканските варианти, е *джеизмът* (*yeísmo*). Както се знае, загубата на фонетичната опозиция на обозначаващите с „y“ и

„ll“ фонемни, т.е. *джеизъм*, е типична за неевропейските варианти (а и за диалекти на иберийския, но все пак не за варианта в неговата цялост). Например джеизмът води до това глаголите „caer“ („падам“) и „callarse“ („млъквам“) да имат две еднакви по звучене форми – омофоните „caуó“ и „calló“. Така в мексиканския вариант фонемата /j/ не се намира във фонемна опозиция на /l/, както е в иберийския вариант. Тъй като на графемите „у“ и „ll“ в мексиканския отговаря една-единствена фонема, /j/, то самата система на двата варианта е различна. Тук наблюдаваме феномен, немислим при моноцентричните езици: *равнопоставен системен плурализъм*.

Необходимо е да се наблегне на изключителната същност на подобен плурализъм в контекста на класическата триада норма – система – тип, дефинирана от Косериу. Доскоро иберийският вариант се радваше на привилегировано положение: системата му, подобно на тази при моноцентричните езици, бе единствената стандартна и вариации като наблюдаваните при джеизма и жеизма са се приемали като отклонения, т.е. като проявления на ниво норма. В последно време все по-ясно изпъква нуждата от предефиниране на термините или по-скоро от тяхно ново тълкуване в контекста на плурицентрична реалност като тази на испанския език. Ще припомним, че моноцентричният език има стандартна (книжовна) форма, която се намира в йерархично, подчиняващо отношение спрямо наблюдаваните от нея отклонения (диалекти). Казано по друг начин, една разновидност на езика доминира над останалите. По дефиниция плурицентричният език е такъв именно заради съществуването на повече от един – и то равноправни – вариант на езика, всеки със своята стандартна форма (и съответно – с диалекти на тази си форма).

Наистина в последните десетилетия системите на различните варианти на испанския дори се групират в три основни класа по признак на звуковото отражение на графемите „у“ и „ll“: този на *йеизъм* (*lleísmo*), *джеизъм* (*yeísmo*) и *жеизъм* (*zeísmo*). При първия тип системи графичната двойка отговаря на фонемна такава, т.е. „у“ и „ll“ отразяват фонологичната опозиция между централната палативна фонема /j/ и страничната палативна фонема /l/. При втория тип подобна опозиция не съществува, няма фонема /l/, съответно не се прави разлика между фонемното съдържимо, намиращо писмено отражение в графемите „у“ и „ll“: те отговарят на фонемата /j/. При последния тип отново се наблюдава липса на фонемна опозиция, която да бъде пред-

ставена от „у“ и „ll“, но сега фонемата е /ɜ/. Нужно е да уточним, че използваме термина „джеизъм“ за *yeísmo* с цел да го разграничим от „йеизъм“ (*lleísmo*). С оглед на произношението на „у“ и „ll“ в Латинска Америка като цяло може да заложим на „дж“, а е и по-коректно да запазим „йеизъм“ за *lleísmo*, отколкото да прибегнем до само донякъде транслитериращото „леизъм“.

Интересно е да се отбележи, че мексиканският се характеризира с отслабване (*relajación*) на /y/ (отговарящо на „у“ и „ll“ при мексиканския джеизъм) в по-голяма или по-малка степен. В някои региони това отслабване е така изявено, че съгласната придобива вокално звучене. Феноменът е отбелязан още от Наваро Томас: „отпуснатото произнасяне [...] с увеличаване на разстоянието между езика и небцето, довежда до това в някои случаи „у“ да има по-скоро вокален, отколкото консонантен тембър“ (Томас 1963, цит. по Морено де Алба 2002: 113).

В други случаи отслабването бива абсолютно, т.е. наблюдава се елизия на съгласната. Морено де Алба съумява да даде прекрасен мексикански пример за това проявление (наричаме подобрания лект „прекрасен“, тъй като мексиканизмът тук е двойк – и фонетичен, и лексикално-семантичен): „tortilla“ (плоска питка, типична за мексиканската кухня) понякога бива произнасяна като „tortía“. Разбира се, следва да се подчертае, че подобна елизия е с ограничено разпространение в Мексико. От една страна, загубата на /y/ се наблюдава само в подходящо фонетично обкръжение²; от друга страна, проявленията на елизията са географски лимитирани. Самият Морено де Алба изтъква, че /y/ не се произнася не в Мексико като цяло, а в „някои места, особено в северни такива“ (Морено де Алба 2002: 115).

Тъй като тук сме си поставили за цел да направим един кратък преглед на само някои особености на мексиканските консонантни реализации, не ни е възможно да включим важни феномени, като различните проявления на „s“, специални случаи със съгласната „r“ и прочие. Подобно обстойно разглеждане обаче със сигурност предстои да бъде направено, за да може да се осигури едно цялостно фонетико-фонологично представяне на мексиканския вариант на испанския.

² Както когато според Морено де Алба /y/ се намира след ударена гласна „í“, а и според други изследователи, като Гавалдон (Гавалдон 1970, цит. по Морено де Алба 2002: 117), когато /y/ е предхождана или следвана от определени гласни.

ЛИТЕРАТУРА

- Бланч, ред. 1990:** *Atlas lingüístico de México*. Blanch, Juan, dir. México: El Colegio de México, 1990.
- Гавалдон 1970:** Gavaldón, Lourdes. *Aspectos fonéticos del habla de Múzquiz, Coahuila*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1970.
- Енрикес Урениа 1938:** Henríquez Ureña, Pedro. *Datos sobre el habla popular en Méjico*. Buenos Aires: Biblioteca de Dialectología Hispanoamericana, 1938.
- Килис и Фернандес 1985:** Quilis, Antonio y Joseph A. Fernández. *Curso de fonética y fonología españolas para estudiantes angloamericanos*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1985
- Косериу 1981а:** Coseriu, Eugenio. Los conceptos de «dialecto», «nivel» y «estilo de lengua» y el sentido propio de la dialectología. // *Lingüística actual española*. Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1981, №3, 1 – 32.
- Косериу 1981б:** Coseriu, Eugenio. *Lecciones de lingüística general*. Madrid: Gredos, 1981.
- Матлук 1951:** Matluck, Joseph. *La pronunciación en el español del Valle de México*. México: Edición de Autor, 1951.
- Морено де Алба 2002:** Moreno de Alba, José G. *La prununciación del español en México*. México: El Colegio de México, 2002.
- Томас 1963:** Tomás, Navarro. *Manual de pronunciación española*. Madrid: Consejo Spuperior de Investigaciones Científicas, 1963.